

KATONA TAMÁS*

A foglalkoztatottság néhány kérdése a statisztikai módszertan és az empirikus adatok megközelítésében

A statisztika alapvető feladata a társadalmi-gazdasági folyamatok megfigyelése, leírása, a kölcsönhatások feltárása kellő pontosságu, célorientált adatfelvétel és feldolgozás révén. Lényeges, hogy az adatok feldolgozásának eredményei, az azokból levont következtetések valós képet adjanak a társadalom irányítórétege, a politikai/gazdaságpolitikai döntéshozók számára rámutassanak a nemkívánatos, vagy beavatkozást igénylő területekre, jelenségekre. Különös jelentőséggel bír, hogy a megfigyelés és elemzés ne csupán az adott ország folyamataira terjedjen ki, hanem alkalmas legyen azokat a szűkebb és tágabb nemzetközi környezettel is összehasonlítani. Fontos ez az újérték-teremtés egyik fő tényezője, a munkaerőpiac és a foglalkoztatottság vonatkozásában is. A kormányok célja a teljes foglalkoztatottság megközelítése. Ez részint függ a nemzetgazdaságok technikai, technológiai fejlettségétől, másrészt a rendelkezésre álló munkaerő képzettségi, életkori és földrajzi elhelyezkedés szerinti struktúrájától.

Kulcsszavak: foglalkoztatottság, munkanélküliség, lakossági adatfelvétel, intézményi statisztika.

1. Bevezetés

A mai kor egyik legnagyobb dilemmája a fejlett gazdaságú országok társadalmának elöregedése mellett és annak lényeges tényezőjeként a foglalkoztatás teljeskörűségének hiánya. Az inaktív rétegek arányának növekedése maga után vonja, hogy a társadalmi közszolgáltatások forrásának megtermelése egy számbeli arányában egyébként is zsugorodó rétegre hárul, amellet e réteg érték-előállítási kapacitásának kihasználtsága (foglalkoztatottsága) szintén mérséklődik. A foglalkoztatottak és munkanélküliek arányváltozása mellett a foglalkoztatottság mérésénél jelentőséggel bír a betöltetlen álláshelyek összes munkahelyhez viszonyított arányának alakulása is. E három mutató változásának irányából azonban nem mindig rajzolódik ki a feltételezett gazdaságnövekedés/-zsugorodás – munkaerőhiány/-felesleg összefüggés, a statisztikai mérések differenciáltabb mutató- és mérési módszer fejlesztésének igénye egyre erőteljesebben jelentkezik.

A technológiai fejlődés a hagyományos ágazatokban csökkenti a munkaerőigényt, még a szolgáltatások bizonyos területeire is az emberi közreműködés kiváltása a jellemző tenden-

* egyetemi tanár, SZTE ÁJK Statisztikai és Demográfiai Tanszék

cia. Más tevékenységek ugyanakkor kimondottan munkaintenzív jellegüknel fogva növelik a munkaerőigényt. Az utóbbi negyedszázadban egyes országokban jelentős, szinte elviselhetetlen munkanélküliség alakult ki, míg néhány országban tartósan magas volt a foglalkoztatás szintje. Emellett egyes foglalkozástípusoknál fellépett a belföldi munkaerő hiánya. (Az utóbbi jelenség fajsúlyos kiváltó tényezője volt a múlt évben egész Európát érintő menekültválság kialakulásának.) Igaz az is, hogy az országok nagy többsége hosszú ideje küzd a munkahelyek hiányával, és általános probléma a strukturális munkanélküliség: egyre több a különleges szakképzettséget és tapasztalatot igénylő betöltetlen munkahely, egyes földrajzi térségek gazdasági fejlődését is a minőségi munkaerő hiánya hátráltatja. Eközben újabb tevékenységi formák fejlődtek ki a társadalomban, amelyek nem illeszthetők a hagyományos munkavégzési/foglalkoztatási keretekbe. Természetesen ezek nem ritkán bonyolult gazdasági és jogi kérdéseket vetnek fel. Ami ezúttal a vizsgálat tárgya: a hagyományos és az azon túlmutató tevékenységeket miként tükrözi a foglalkoztatási statisztika.

2. A foglalkoztatottság mérésének módszerei

1. sz. táblázat

Az aktív korúak foglalkoztatottsági és munkanélküliségi arányai, valamint a betöltetlen álláshelyek aránya az Európai Unió tagállamaiban

Ország	Foglalkoztatási ráta			Munkanélküliségi ráta			Betöltetlen álláshelyek aránya	
	2002	2008	2014	2002	2008	2014	2008	2014
Belgium	59,9	62,4	61,9	7,5	7,0	8,5	..	2,2
Bulgária	50,6	64,0	61,0	18,2	5,6	11,4	0,9	0,7
Csehország	65,4	66,6	69,0	7,3	4,4	6,1	3,2	1,3
Dánia	75,9	77,9	72,8	4,6	3,4	6,6
Németország	65,4	70,1	73,8	8,6	7,4	5,0	3,1	2,9
Észtország	61,3	70,1	69,6	11,2	5,5	7,4	2,5	1,4
Írország	65,5	67,4	61,7	4,5	6,4	11,3	1,2	0,8
Görögország	57,4	61,4	49,4	10,3	7,8	26,5	1,4	0,9
Spanyolország	58,9	64,5	56,0	11,5	11,3	24,5	0,6	0,6
Franciaország	63,0	64,9	64,3	7,9	7,4	10,3	0,6	0,9
Horvátország	53,4	60,0	54,6	15,1	8,6	17,3	4,1	0,9
Olaszország	55,5	58,6	55,7	8,5	6,7	12,7	1,0	..
Ciprus	68,6	70,9	62,1	3,5	3,7	16,1	4,1	0,7
Lettország	59,9	68,2	66,3	12,5	7,7	10,8	1,0	1,0
Litvánia	59,9	64,4	65,7	13,8	5,8	10,7	1,7	1,0
Luxemburg	63,4	63,4	66,6	2,6	4,9	6,0	0,6	0,9
Magyarország	56,2	56,4	61,8	5,6	7,8	7,7	1,3	1,6
Málta	54,4	55,5	62,3	7,4	6,0	5,8	..	1,4
Hollandia	74,4	77,2	73,1	3,7	3,7	7,4	2,9	1,4
Ausztria	68,7	70,8	71,1	4,4	4,1	5,6	..	1,7
Lengyelország	51,5	59,2	61,7	20,0	7,1	9,0	1,5	0,5
Portugália	68,8	68,0	62,6	6,2	8,8	14,1	0,6	0,9

Románia	57,6	59,0	61,0	8,3	5,6	6,8	1,9	0,9
Szlovénia	63,4	68,6	63,9	6,3	4,4	9,7	1,0	0,7
Szlovákia	56,8	62,3	61,0	18,8	9,6	13,2	1,3	0,9
Finnország	68,1	71,1	68,7	9,1	6,4	8,7	2,3	1,3
Svédország	73,6	74,3	74,9	6,0	6,2	7,9	1,2	1,6
Nagy-Britannia	71,4	71,5	71,9	5,1	5,6	6,1	2,2	2,3
EU 28 átlaga	62,3	65,7	64,9	9,0	7,0	10,2	0,9	1,6

Forrás: saját szerkesztés

Adatok: Eurostat

Az egyik komoly dilemma, hogy a hagyományos statisztikai felvételek mennyiben képesek tükrözni a valóságot, amely egyébként a statisztika alapvető feladata. Ennek egyik eleme a foglalkoztatási statisztika ma működő rendszere. A jelenlegi gyakorlat három forrásra támaszkodik. Az egyik a lakossági adatfelvétel /MEF/, amely az összes körülményt vizsgálva – az adott korlátok mellett – a leginkább közelíti a foglalkoztatás valós helyzetét, értelemszerűen a hagyományos kereteket, amelyeket ma a statisztika vizsgál. A másik szintén fontos forrás az intézményi statisztika, amely a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások, valamint a költségvetési szervek – részben mintavételes – adatszolgáltatásán alapul, és az alkalmazottakra vonatkozó információkat gyűjti. A harmadik információforrás a regisztrált munkanélküliek adatbázisa, amely adminisztratív célokat szolgáló nyilvántartás, de emellett statisztikai célra felhasználható adatokat is tartalmaz.

A foglalkoztatottság mérésére ma az általánosan elfogadott módszer a lakossági adatfelvétel, amelyet az országok jelentős része a folyamatos munkaerőpiaci jelenlét mérésére és bemutatására használ. Formája a mintavételes eljárással készülő lakossági adatfelvétel, amely általában negyedévenként készül a háztartások 1%-át érintő mintán. A mintabeli háztartások egyharmadát kérdezik meg minden hónapban, ezáltal havonta készülhet statisztika a foglalkoztatottságról és munkanélküliségről. Mivel a minta elemszáma nem elegendő a havonkénti feldolgozáshoz, ezért csúsztató módszerrel három hónap adatainak átlaga képezi a tájékoztatás alapját. A lakossági felvételben a magánháztartásokban élő személyek vesznek részt, mégpedig a háztartás aktív korú tagjai.

A lakossági felvétel nagy előnye a hagyományos, bizalmi elven történő kérdezés, ami azt jelenti, hogy a mintába kerülő háztartásokban egy felnőtt családtag válaszol a kérdésekre, és a válaszhoz nem kérnek dokumentumot. Azaz ez a statisztika a de facto helyzetet tükrözi. A foglalkoztatott státusz megállapítására szolgáló kérdés is ezt tükrözi, amely egyben a legtöbb bírálatot váltja ki: „Az előző héten volt-e legalább egy órányi kereső tevékenysége?” A munkaerő-felvétel e hagyományos kérdése ugyan a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az ILO ajánlásán alapul, és főképp a fejlődő országok sajátosságait veszi alapul, de a fejlett gazdaságokban is van szerepe. Részben teljeskörűen figyelembe veszi a részmunkaidős foglalkoztatást időkorláttól függetlenül, és lehetőséget ad az illegális munkavállalás megfigyelésére. Ezzel kapcsolatos a lakossági adatfelvételek egyik általános problémája.

A statisztikai adatgyűjtések jelentős köre mintavételes lakossági adatfelvételen alapszik, amelynek egyik kulcskérdése a megbízható minta, míg a másik a megkérdezettek együttműködése, azaz a válaszadási hajlandóság. A MEF mindkét problémával küzd. A fejlett országokban általános probléma a válasz megtagadása, mely részben általános bizalmatlanságon, az együttműködés teljes hiányán alapszik, másrészt a kényesnek ítélt kérdésekre elkerülik a választ. Ez utóbbiak közé tartozik minden olyan konkrét kérdés, amely

bármely hatósági bejelentést, illetve nyilvántartást érint. Ezért a lakossági adatfelvételeknél nehéz információt szerezni a jövedelmekről, és ugyanígy a bejelentetlen vagy a bejelentéstől eltérő foglalkoztatásról. A munkavállalók kerülnek a pontos válaszokat, mert féltik az állásukat. (Ugyanígy a népszámlálások és mikrocenzusok alkalmával a magánlakások bérlőit nehéz elérni, mert nincsenek bejelentve, miután a bérbeadó gyakran nem fizet adót a bérleti díjból származó jövedelme után.) Konkrétan a MEF esetében a legalább egy óras jövedelemszerző tevékenységre vonatkozó kérdés azért is helytálló, mert erre a feketén foglalkoztatottak is igennel válaszolnak, miközben a foglalkoztatásukat érintő pontosabb kérdések esetén feltehetően sokan e körből munkanélkülinek vallanák magukat.

A foglalkoztatási statisztika adatai – országonként differenciáltan – erősen átpolitizálódtak, mivel a kormányok erős kényszert éreznek a javuló munkaerő-piaci helyzet elérésére, illetve legalább annak kimutatására. Az utóbbi öt évben a magyar munkaügyi statisztika is nagyfokú nyomás alá került, amelynek egy része a statisztika előállítására is kihat. Ami a jelentősebb probléma: erőteljes kormányzati törekvés tapasztalható a munkaügyi statisztikai adatok értelmezésének monopóliumára, amely ugyan gyengíti a statisztika iránti – amúgy is megrendült – általános bizalmat, de legalább a módszertant nem befolyásolja.

A MEF logikája a foglalkoztatottság fő adatainak meghatározására, és az ezekben bekövetkező változások folyamatos követésére alkalmas. Ez önmagában jelentős, mert nyomon követhetővé válnak a foglalkoztatottság átfogó adatai és az ezzel kapcsolatos konjunktúra mutatók. A mintanagyság ugyanakkor szigorú korlátot jelent a részletesebb adatok, a mélyben meghúzódó folyamatok feltárásában. A munkaügyi statisztika fogalmi rendszere is elsősorban a hagyományos foglalkoztatási formák és jogviszonyok regisztrálására teszi alkalmassá az adatfelvételt, amelynek segítségével az alábbi megoszlásban és részletezettséggel állnak rendelkezésre az adatok:

2. sz. táblázat

Demográfiai és munkaerő-piaci jellemzők

Foglalkoztatottak száma összesen
Legmagasabb iskolai végzettség legfeljebb alapfok
középfok érettségi nélkül
középfok érettségivel
felsőfok
A lakóhely régiója
Munkaidő
részmunkaidős
teljes munkaidős
Foglalkozási viszony
alkalmazott
nem alkalmazott
ebből: társas vállalkozás tagja
egyéni vállalkozó, önálló

Munkaszerződés jellege (alkalmazottak)
határozatlan idejű
meghatározott időre
Egy évvel korábbi gazdasági aktivitása
dolgozott
munkanélküli volt
inaktív volt
ebből: tanult
A munkahely nemzetgazdasági ága
<i>Mezőgazdaság</i>
<i>Ipar</i>
Feldolgozóipar
Építőipar
<i>Szolgáltatások</i>
Piaci szolgáltatások
Közszolgáltatás
Telephely (a munkavégzés helyszíne)
belföldi telephelyen dolgozik
külföldi telephelyen dolgozik
Közfoglalkoztatásban részvétel
közfoglalkoztatás keretében dolgozik
nem közfoglalkoztatás keretében dolgozik

Forrás: saját szerkesztés

A MEF a minta elemszámának korlátai között elfogadható hibahatárok mellett képes a legalapvetőbb foglalkoztatási adatok előállítására. A mélyrehatóbb vizsgálatokhoz nem csupán a minta nagysága jelenti a korlátot, hanem a felvétel tematikája is. Sem az éves, sem az évközi statisztikai adatszolgáltatás nem közli a foglalkoztatottak szakképzettség szerinti megoszlását, miközben az a munkaerőpiaci esélyek fontos momentuma. Igaz, a negyedik ipari forradalom korszakában nem lehet csupán a hagyományos módon értékelni a szakképzettség létét, hiszen a szakképzettséggel rendelkező munkavállalók tekintélyes hányada nem a korábban szerzett, hanem később – jellemzően az iskola-rendszeren kívül – elsajátított szakmai tudását kamatoztatja, de mégis fontos jelzője a munkaerőpiaci pozíciónak. A KSH tájékoztatási táblájában szereplő iskolai végzettség természetesen domináns az alkalmazásban. Jól tükrözi ezt, hogy 2014-ben Magyarországon az általános iskolai végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátája 25,9% volt, a szakiskolai és szakmunkásképző bizonyítvánnyal rendelkezőké 63,2%, a gimnáziumi érettségit szeretteké 45,3%, míg az egyéb érettségivel rendelkezőké 65,7%. Azaz a piac elvárja a középfokú végzettséget, de alapvetően a szakképzettség meglétét értékeli, amit jól mutat a szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők 20 százalékponttal magasabb foglalkoztatási aránya a csupán gimnáziumi érettségivel rendelkezőkéhez képest. Éppen ezért célszerű lenne a rendszeres adatszolgáltatás keretében külön kimutatni a foglalkoztatottak szakképzettség szerinti összetételét is.

A foglalkoztatás bővítésének egyik célravezető útja a részmunkaidős tevékenység kiterjesztése. Ez a gyakorlat jellemző az Európai Unió tradicionális (EU-15) tagállamaira, különösen pedig az észak-európaiakra, ahol az aktív korúak – 15-64 éves korosztály – több mint 20%-a részmunkaidős alkalmazott. A dél-európai tagországokban 10-15%-os az aktív korú foglalkoztatottak között a részmunkaidősök aránya, míg a kelet-közép-európai tagállamokban a korosztály foglalkoztatottjainak 9%-át sem érintette a részmunkaidős munkavégzés a 2014. évi adatok alapján. A tagállamok sorrendjében Magyarország a XXI. század eddig eltelt időszakában mindvégig a sereghajtók közé tartozott, a 24-26. helyet foglalta el. 2014-ben a magyar foglalkoztatottaknak mindössze 6,4%-a dolgozott részmunkaidőben, míg a hollandoknak 49,6%-a.

Az Európai Unió országainak többségében a munkanélküliség mérséklése mellett a nők alkalmazásánál jellemző a részmunkaidő. Nálunk a nők körében is csupán 8,7% a nem teljes munkaidőben dolgozók aránya. Ebben feltehetően komoly szerepe van az alacsony bérszínvonalnak, hiszen a minimálbért legfeljebb 25%-kal meghaladó fizetés nettó értéke már nyilvánvalóan olyan alacsony keresetet jelent például 4 órás munkaidő mellett, ami érdektelenné teszi a munkavállalót az ilyen típusú foglalkoztatásban. Emellett a munkajogi szabályozás sem kellően ösztönző a foglalkoztatók számára e forma alkalmazásában.

3. sz. táblázat

Az aktív korú részfoglalkozásúak aránya az Európai Unióban és annak néhány tagállamában, %

ÖSSZESEN	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
EU-28 összesen	15,6	16,0	16,7	17,2	17,5	17,5	17,5	18,0	18,5	18,8	19,2	19,6	19,6
Németország	19,1	19,9	20,3	21,2	21,9	23,4	25,2	25,4	25,1	25,3	25,5	25,9	25,8	26,7	26,5
Spanyolország	8,0	8,0	8,0	8,2	8,8	12,0	11,6	11,4	11,6	12,4	12,9	13,5	14,4	15,7	15,8
Magyarország	3,4	3,3	3,4	4,1	4,3	3,9	3,7	3,9	4,3	5,2	5,5	6,4	6,7	6,4	6,0
Svédország	21,8	20,2	20,4	22,2	23,1	24,0	24,3	24,2	25,7	26,0	25,8	25,2	25,0	24,7	24,6
<i>FÉRFI</i>															
EU-28 összesen	5,9	6,1	6,4	6,7	6,9	6,9	7,0	7,4	7,9	8,0	8,4	8,7	8,8
Németország	4,5	4,7	5,2	5,5	5,9	6,9	8,5	8,5	8,3	8,6	8,7	8,9	8,9	9,1	9,2
Spanyolország	2,7	2,7	2,6	2,6	2,8	4,4	4,2	3,9	4,0	4,7	5,2	5,8	6,4	7,7	7,7
Magyarország	1,8	1,9	2,1	2,5	2,9	2,4	2,4	2,5	3,0	3,6	3,7	4,4	4,3	4,2	4,1
Svédország	9,1	9,5	9,7	10,1	11,2	10,3	10,6	10,5	11,9	12,6	12,7	12,3	12,5	12,8	12,8
<i>NŐ</i>															
EU-28 összesen	28,0	28,6	29,5	30,3	30,5	30,5	30,4	30,8	31,3	31,5	31,9	32,4	32,2
Németország	37,7	39,0	39,2	40,4	41,3	43,4	45,4	45,6	45,2	44,9	45,0	45,4	45,3	46,7	46,3
Spanyolország	17,0	17,2	16,7	17,0	18,0	23,4	22,4	22,1	21,9	22,3	22,6	22,8	23,9	25,2	25,5
Magyarország	5,0	4,9	4,9	5,8	6,0	5,6	5,3	5,5	5,9	7,1	7,7	8,7	9,4	9,0	8,3
Svédország	35,7	32,2	32,3	35,1	36,0	39,2	39,7	39,5	40,9	40,5	40,3	39,3	38,6	37,7	37,3

Forrás: saját szerkesztés

Adatok: Eurostat

A MEF vizsgálja a foglalkoztatottak alkalmazási viszony szerinti összetételét. A foglalkoztatottak döntő többsége, 2014-ben 88,7%-a alkalmazott volt. A MEF adatai szerint 2014-ben 3 636 ezer fő volt alkalmazott, az összes foglalkoztatott 88,7%-a. Az intézményi munkaügyi statisztika a versenyszférában a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásokra terjed ki, e szerint 2014-ben a gazdasági társaságok megfigyelt körében és a költségvetési intézményekben 2 823 ezer alkalmazottat vettek számba. A különbség jelentős, 813 ezer fő; elvben lehetséges lenne, hogy az intézményi statisztika azért mutat kevesebbet, mert az adatgyűjtés nem terjed ki a legfeljebb 4 főt foglalkoztató vállalkozásokra. Ha megvizsgáljuk a két statisztikai adatforrásból származó idősorokat, a különbség nem vezethető le a mikrovállalkozások alkalmazottainak számából. A MEF szerint a 2010 és 2014 közötti öt esztendőben az alkalmazottak száma 363 ezer fővel nőtt, míg az intézményi adatgyűjtés szerint 121 ezer fővel. A MEF adatai alapján a foglalkoztatottak teljes létszáma összesen 368 ezer fővel nőtt ebben az időszakban, azaz a lakossági felvétel szerint a teljes növekmény az alkalmazottak körében keletkezett. Ha ezeket az adatokat megbízhatónak tekintjük, akkor az öt fő alatti vállalkozások alkalmazotti létszáma 240 ezer fővel nőtt; figyelembe véve a közmunkások számának százalékos emelkedését, ez nem lehetséges. Az intézményi statisztika kimutatja – és a közszférához sorolja – a közmunkásokat, ezért a MEF adatai feltehetően jelentős hibát tartalmaznak.

A foglalkoztatottak számának elfogadható hibahatárok közötti megállapítását jelentősen befolyásolja a külföldön dolgozók gyorsuló ütemben növekvő számának megbízható, nemzetközileg egységes módszertanon alapuló eljárásokkal történő számbavétele. A migráció, ezen belül kitüntetetten a munkavégzés célú vándorlás komoly módszertani problémát okoz a statisztikának, különösen az Európai Unióban, mivel a munkaerő szabad áramlása és a lakóhely megválasztásának szabadsága azt jelenti, hogy a statisztikai számbavétel hagyományos módszereivel nem lehet a jelenséget figyelemmel kísérni, a számszerű adatokat regisztrálni. Ez önmagában természetes, a gond az, hogy a statisztika a mai napig sem talált módszertani megoldást a vándorlás megbízható nyomonkövetésére. A nemzetközi vándorlás megfigyelésének általánosan elfogadott eljárása a vízumkiadás és a határátlépés megfigyelésén alapszik. Az Európai Unió belüli migráció nyomon követésére a schengeni egyezmény életbe lépése és kiterjesztése óta ez a módszer természetesen nem alkalmazható. Az Eurostat által is ajánlott módszer a tükröstatistikák egybevetésén alapszik. Ez azt jelenti, hogy a befogadó országok statisztikai szolgálata számba veszi az ott tartózkodó külföldieket, mégpedig a lakcímbeljelentések és a munkaviszonyra vonatkozó bejelentések alapján. Ezeket az információkat megkapja az Eurostat, illetve a tagországok statisztikai szervezetei.

Ezzel az adatgyűjtéssel több probléma is van. Nem egységes a módszertan, a tagországok jelentősen eltérő eljárást követnek. Mindegyikben közös, hogy az igazgatási jelentési kötelezettségekre, illetve az adminisztratív nyilvántartásokra épülnek. A modern statisztika két fontos pillére a mintavételes adatfelvételek alkalmazása és a szekunder adatforrások, tehát a nem közvetlenül statisztikai céllal elrendelt adatgyűjtések felhasználása. Ezek költségkímélő megoldások, de fontos a módszertani előírások betartása. A szekunder források alkalmazásának feltétele, hogy az eljárások megalkotásánál figyelembe vegyék a statisztikai követelményeket: azonosan értelmezzék a fogalmakat, határozzák meg a mérés időpontját, a számbavétel gyakoriságát, a továbbszámítás módszertanát. Emiatt a kapcsolódó jogszabályok előkészítési folyamatában és különösen azok elfogadásánál a statisztikai szolgálatnak általában egyetértési joga van. Az Eurostat

ajánlásait azonban nem minden tagország alkalmazza teljes egészében, többnyire a statisztikai szervezeteken kívüli okok következtében: gyakran az igazgatási előírások fogalomhasználata vagy az általuk kialakított metodika nem használható a számbavételhez, több ország nem az ajánlásoknak megfelelő definíciót alkalmazza a vándorlás meghatározásakor. Ezért az egyes tagországokból származó adatok verifikálását nem is vállalja magára az Eurostat. Emiatt fontos szerepük van a kiegészítő eljárásoknak és a becsléseknek. Éppen e problémák áthidalásának egyik eszközeként indult el 2012 közepén a SEEMIG projekt az Európai Unió és nyolc érintett ország részvételével délkelet-európai migrációs és demográfiai folyamatok vizsgálatára.¹

A projekt az indulást követő két évben felmérte a módszertani problémákat, és kísérleteket végzett a lehetséges becslési eljárások alkalmazhatóságáról, valamint azok várható eredményességéről. A 2014 őszén készített első jelentés legfőbb erénye a problémák és a nehézségek detektálása. A megoldások megtalálása a következő időszak kutatásaira vár; remélhetőleg a következő jelentés több támpontot ad a migráció megbízható számbavételéhez. Ugyanakkor a kutatási jelentés nem lebecsülhető tapasztalatokkal gazdagította a módszertant. A projekt egyik fontos célja a magyarországi kivándorlás elemzése. Ennek keretében értékelték a különböző nemzetközi adatfelvételek és nyilvántartások használhatóságát, illetve az adatok megbízhatóságát, és több kérdőíves adatfelvételt is végrehajtottak.

A kutatás első két évének fontos gyakorlati eredménye a magyar statisztika számára: először készült módszertanilag alátámasztott becslés a kivándoroltak számáról. A kutatók – joggal megfogalmazva aggályaikat a közölt számok megbízhatóságáról – azt a megállapítást tették, hogy 2013 elején 350 ezer magyar állampolgár élt külföldön legalább egy éve, olyanok, akik 1989. dec. 31. után hagyták el az országot. Rendkívül nehéz az adatok valóságát, megbízhatóságát és a becslés hibahatárát megítélni. Egyrészt a vizsgálati lehetőségek többségének sajátossága miatt jelentős az alulbecslés esélye, ugyanakkor bizonyos szegmensek esetében a felülbecslés sem kizárt. Összehasonlításképpen érdemes felidézni, hogy a KSH a 2011. évi népszámlálás során 140 ezer olyan személyről szerzett információt, akik az összeírás eszmei időpontjában, tehát október 1-jén már legalább egy éve külföldön tartózkodtak. Ez utóbbi adat tipikusan alulbecsült. Ugyanis a legutóbbi népszámlálás során első ízben próbálták számba venni a külföldön tartózkodókat, mégpedig azzal a módszerrel, hogy a háztartások összeírásánál érdeklődtek a háztartáshoz tartozó, tartósan külföldön élő személyekről. Ez a módszer természetesen csak azokra a külföldön élőkre derít fényt, akiknek fennmaradt valamilyen családi kapcsolatuk, de nem ad támpontot azok számának becslésére, akik családjukkal távoztak, vagy nem maradt fenn Magyarországon családi kapcsolatuk. Így az utóbbiakról semmiféle – még nagyságrendi becslés értékű – információ sem áll rendelkezésre, ami nyilvánvalóvá teszi az eredmény alulbecsültségét.

A MEF kérdései között is hasonló szemlélet húzódik meg. Az adatfelvétel a kiválasztott háztartások aktív korú tagjaira vonatkozik, és azzal számba veszik a külföldön élőket, illetve dolgozókat. (Az első a nem munkavégzés, például tanulmányok folytatása céljából kint tartózkodókat jelenti.) A legutóbbi felvétel során kapott 110 ezres létszám

¹ Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról. A SEEMIG – Managing Migration in South East Europe transznacionális együttműködési projekt KSH 2014. október 15. (Letöltve a KSH honlapról 2016. január 5-én.).

feltehetően ugyancsak alulbecsült, mivel ez esetben is csupán a családi kapcsolattal rendelkezőkre terjed ki a számbavétel lehetősége. Igaz, itt van egy speciális eset is. Mivel a kérdés a külföldi munkahelyre, illetve a KSH terminológiáját átvéve a külföldi telephelyen történő munkavégzésre irányul, ezért tartalmazza azokat a külföldön, értelemszerűen a szomszédos országokban dolgozókat, akik naponta ingáznak – tipikusan a Nyugat-Dunántúl határhoz közeli településeiről ausztriai munkahelyükre; megjegyzendő, hogy nem kizárólagos az osztrák reláció: igaz, jóval szűkebb körben, de ingáznak szlovák és román határ közeli településekre is.

A külföldi intézményektől kapott adatok gyakran nem alkalmasak a kívánt célú információ szolgáltatására. Több országból, például Nagy-Britanniából rendelkezésre áll a társadalombiztosítási azonosítót igényelt külföldi állampolgárok száma. Ez az állomány jellegű időpontadat az ott élő, illetve dolgozó idegen állampolgárok számáról nem ad képet, még úgy sem, hogy emellett közlik egy adott naptári évben kiadott társadalombiztosítási azonosítók számát is. Ugyanis ezt az azonosítót csak egyszer kell igényelni, és az – akárcsak nálunk, valamint az Európai Unió más tagállamaiban – élete végéig elkíséri a tulajdonosát, így csupán azt az információt hordozza az ilyen azonosítóval rendelkezők száma, hogy eddig összesen hány magyar fordult eredményesen a brit társadalombiztosítási szervekhez. Az adott évben kiadott azonosítók száma sem segít kellően a becslésben, mert az nem tudható meg, hányan távoztak ugyanabban az évben, akár úgy, hogy másik országba, vagy éppen hazaköltöztek.²

A többi jelentős befogadó ország többé-kevésbé alkalmazza az Eurostat előírásait a körstatistikák készítésére, de vannak eltérések is: így például a német statisztikai szolgálat a külföldiek számbavételénél nem az egyéves, hanem a 3 hónapos ott-tartózkodást tekintti alapnak. Sorolhatók még azok a különbségek, amelyek a migráció tendenciáinak feltárását nehezítik. Ezek között az egyik eddig feloldhatatlannak tűnő dilemma a hazaköltözők adatainak megismerése. Annak megállapítására, hogy 2016 elején hány magyar élt külföldön a lehetséges kiindulási alap a SEEMIG projekt keretében végzett becslés. Ha tehát kiindulunk a 2013 eleji 350 ezer főből, akkor célszerű vizsgálni a MEF külföldön dolgozókra vonatkozó adatát. A 2012 utáni 3 évben 37,5%-kal nőtt – a KSH terminológiájával – külföldi telephelyen dolgozók száma. Feltéve, hogy a MEF becslésének hibája nem változott jelentősen, esetleg a tartósan külföldön élők számát alulbecsülve nöhetett némileg a hibaarány. Ennek figyelembe vételével az idei év elejére elérte, illetve meghaladta a félmilliót a külföldön élő, illetve dolgozó magyarok száma. Kétségtelen, hogy már több éve is napvilágot látott ilyen értéket elérő becslés, sőt az elmúlt évben többen már 600 ezres számot is valószínűsítettek, ezeknek a kijelentéseknek nem csupán a kellő megbízhatóságú, de semmilyen alátámasztását nem adták a becslés megfogalmazói. Egyetlen biztos pont lelhető fel: a külföldre távozók száma 2011 májusától, tehát attól az időponttól nő folyamatosan, amikor a 2004-ben csatlakozott országok munkavállalói számára teljesen megszűntek a foglalkoztatási korlátozások. Ugyanakkor – a fent említettek szerint – a hazatérőkről kevés a megbízható információ.

A migráció megbízható – a népesség, mint a belföldi munkaerőpiac különböző mutatókkal történő jellemzését befolyásoló vetítési alap is rendkívüli fontosságú – számbavéte-

² LAKATOS JUDIT: *Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek*. Statisztikai Szemle 93. évf. 2. sz. 93–118. pp.

le az Európai Unión belül tehát komoly nehézségekbe ütközik, különös tekintettel az ideiglenes vándorlás megfigyelésére. Ennek ellenére a KSH eddig egyáltalán nem nézett szembe a jelentős elvándorlásnak a népesedéssziszatiztika megbízhatóságára gyakorolt következményeivel. A népesség továbbvezetésének egyre komolyabb hiányossága a migráció figyelmen kívül hagyása. A múlt évben a KSH a népességszámok továbbvezetésében – a szokásoknak megfelelően – áttért a 2001. évi népszámlálási alapról a 2011. évi számokra, de a vándorlók számát továbbra sem veszi figyelembe. A figyelmeztető jelek sokasodnak; egyetlen példa: a múlt évben, tehát mindössze egy év alatt a 15-64 éves, tehát a gazdaságilag aktív korú népesség száma 55 ezer fővel csökkent. A KSH az éves népességszám továbbvezetésénél csupán a természetes fogyást és az általa számba vett nemzetközi vándorlást veszi figyelembe, amelyben egyáltalán nem szerepelnek a külföldön munkát vállaló, illetve a külföldre költöző magyarok. A nemzetközi migrációnak csupán az adminisztratív nyilvántartásokban rögzített formáit veszi számba a KSH, így a letelepedési engedélyeket, a külföldi állampolgárok végleges távozását, valamint a menedékes jogállást elnyerteket. (Ez hasonló ahhoz, mintha a hivatal a családi kapcsolatoknál csupán az anyakönyvi jogállást venné alapul, és nem venné figyelembe az élettársi kapcsolatban élöket.) Így a 2011. évi népszámlálás alapján meghatározott 9 986 ezres népességszám továbbvezetésével a múlt év eleji hivatalos népességszám 9 856 ezer fő volt, 130 ezer fővel kevesebb, mint a népszámlálás évének első napján. Ez gyakorlatilag a természetes fogyásból eredő különbözet, miközben ebben a négy esztendőben ennél lényegesen többen távoztak külföldre, tehát a tényleges fogyás a természetes fogyásnak legalább a kétszerese. Az ez év őszén tartandó mikrocenzus alkalmat kínál a népességszám bizonyos revíziójára, amelynek elvégzése semmiképpen sem halogatható. Az addig hátralévő időben feltétlenül ki kell alakítani a korrekció leghatékonyabb módszereit.³

A foglalkoztatottság tényleges helyzetének bemutatását más foglalkoztatáspolitikai események számításba vétele szintén komolyan nehezíti. Ezek közül igen lényeges a közfoglalkoztatás kapcsán utóbbi években kialakult gyakorlat. Önmagában a közmunkások alkalmazása a foglalkoztatási statisztikában természetesen kezelhető, több országban is van bizonyos mértékű közmunka. A gond a kiterjedtségével, illetve a méretével és a szabályozásával van. Önmagában a MEF klasszikus (az előző egy héten volt e legalább egy órányi kereső tevékenysége) kérdéséből következően a közmunkások értelemszerűen foglalkoztatottaknak tekintendők. Ha azonban elvonatkoztatunk a konkrét kérdéstől, és azt is megvizsgáljuk, hogy a közmunka mennyiben felel meg a munkavégzés szokásos definíciójának, komoly ellentmondásokkal szembesülünk. A közmunka magyarországi mérete önmagában alkalmas arra, hogy torzítsa a munkaerőpiacot. A múlt év negyedik negyedében a közmunkások átlagos száma 232 ezer fő volt, az összes foglalkoztatott 5,5%-a. Munkajogilag is problémás ez a foglalkoztatás, mert a közmunkásokat az állam alkalmazza, miközben a teljes munkaidőben alkalmazott közmunkásbér nem éri el a törvényes minimálbér összegét sem. A múlt év első tizenegy hónapjának átlagában például a heti 40 órában alkalmazott közfoglalkoztatottak bruttó átlagkeresete alig haladta meg a jogszabályban előírt minimálbér háromnegyedét, annak 76%-át tette ki. Ezzel a kormányzat olyan értékrendet sugall, hogy a közmunkásként végzett tevékenység társadalmi értéke a minimálbérét sem éri el, noha annak ellátása –

³ 2011. évi népszámlálás 4. kötet. Demográfiai adatok. KSH Budapest, 2013. 205. p.

bár meglehetősen heterogén, és széles minőségi határok között mozog – olykor akár felsőfokú végzettséget igényel. Jellemző, hogy nehezebben meghatározható a tevékenység valós tartalma, de tapasztalatok igazolták azt is, hogy igen gyakran nem tényleges munkavégzésről van szó. Ez az egyik télen abban nyilvánult meg, hogy a közmunkára jelentkezők számára kötelező képzést írtak elő, amelynek időtartamát munkavégzésnek tekintették. A KSH érzékelve ezt az anomáliát, a MEF foglalkoztatási adatait olyan bontásban közli, amely tartalmazza a hazai elsődleges munkaerőpiacon dolgozókat, külön veszi számba a közfoglalkoztatottakat, valamint a külföldön dolgozókat.

4. sz. táblázat

A 15–74 éves foglalkoztatottak létszámának alakulása Magyarországon, 2015. IV. negyedév

Megnevezés	Létszám, ezer fő	Változás az előző év azonos időszakához képest	
		ezer fő	%
A hazai elsődleges munkaerőpiacon dolgozik	3 909,9	57,5	1,5
Közfoglalkoztatottnak tekinti magát	232,3	54,1	30,4
Külföldi telephelyen dolgozik	117,1	6,0	5,4
Összesen	4 259,3	117,6	2,8

Forrás: saját szerkesztés

Adatok: Eurostat

3. A foglalkoztatottság statisztikai mérésének eredményei az Európai Unióban

Az egyes nemzeti statisztikák Eurostat módszertannal történt összehasonlíthatóvá tétele révén az Európai Unió tagállamai a gazdasági fejlődés jellemző mutatói alapján többnyire három tipikus csoportot alkotnak: a legfejlettebb gazdaságot jelentő észak-/nyugat európai tagállamok, a mediterrán országai és a 2004-től kezdődött csatlakozási ciklus óta felvettek, amelyek között külön alcsoportot képeznek a visegrádi tagállamok.

Ez a differenciálódás a munkaerőpiaci jelenségekben is megmutatkozik, ezért az egyes mutatók eltérései az adott országcsoportra tipikusan jellemző tagállamok adatain keresztül érzékelhető: az EU legfejlettebb tagállamainak adatait Németország és Svédország, a mediterránomot Spanyolország, a kelet-közép európai jellemzőket Magyarország mutatóival lehet bemutatni és összehasonlítani az Unió egészének átlagával.

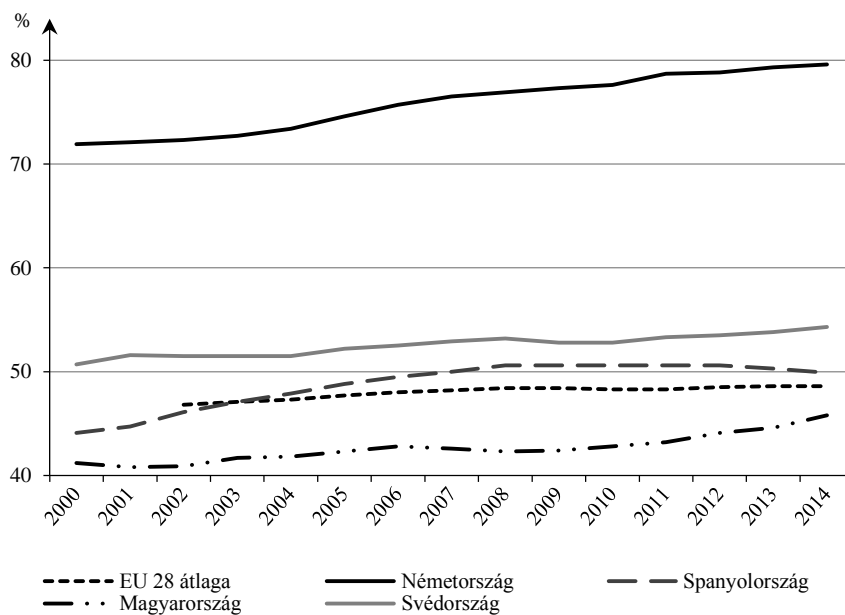
A foglalkoztatottság egyik általános jellemzője a munkavállalók össznépességen belüli aránya, amely az Unió átlagában a vizsgált időszakban standard módon 48 % körüli volt, és mindössze négy tagállamban mutatott kiugróan magas értéket: Dániában 15 év átlagában egyenletesen 81% körül mozgott, pozitív és negatív irányban is legfeljebb 1,1 százalékpontos eltéréssel. A második helyen Németország szerepelt átlagosan közel 76 %-os munkavállalói aránnyal, amelytől az egyes évek adata legfeljebb -3,9 és 3,8 százalékpont közötti értékkel különbözött, ezt követte Lettország (átlaga 73,4%), majd Szlo-

vákia (69,5%). A nyugat-európai fejlett gazdaságokban az általános foglalkoztatottság szintje 50-54% között mozgott, míg a mediterrán országokat 45-50%, a gazdaságilag kevésbé fejlett keleti, délkeleti államokban 42-45% közötti arányok jellemezték. Magyarország a 15 év átlagában számított mutatójával mindössze két, a 2014. éves foglalkoztatottsági arány tekintetében három tagállamot előzött meg.

A 2000-2014 éves adatsorok vizsgálata során valamennyi gazdaságtípus foglalkoztatottsági mutatóinál észlelhető volt a gazdasági válság 2008. évi mélypontja. A foglalkoztatottság-mérőszámok csökkenése 2009-től következett be, és csak 2014-ben kezdtek javulni az arányok.

1. ábra

Az aktív népesség aránya az össznépességen belül

Forrás: saját szerkesztés

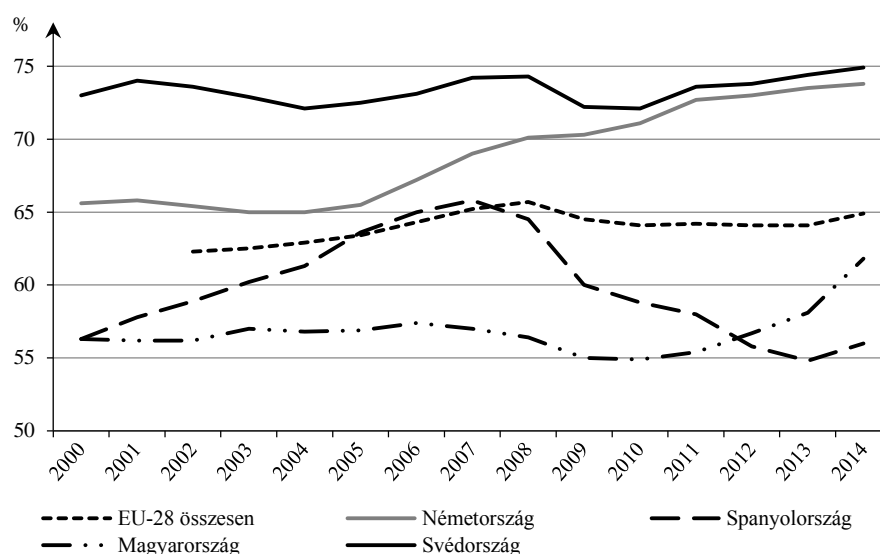
Adatok: Eurostat

A foglalkoztatottsági szint általános alakulását a természetes népmozgalom változásának kevésbé kitett mutatóval átfogó jelleggel, a munkavállalók legszélesebb rétegét jelentő 15-64 éves munkavállalási korú népesség foglalkoztatási arányával jellemzik. Ez a mutató uniós átlagban is kedvezőbb a teljes népesség aktivitását mérőnél. Az uniós tagállamok munkavállalási korú népessége 64%-ának volt munkája a vizsgált időszakban. A legmagasabb arányú foglalkoztatottság e korcsoportnál is Dániában mutatkozott, 75,1%, további négy tagállamban, Hollandiában, Svédországban, Nagy Britanniában és Ausztriában volt magasabb az aktív korúak foglalkoztatottsága, mint Németországban, amely így a 6. helyre szorult vissza.

Magyarország a közfoglalkoztatás szokatlan mértékű felfuttatása ellenére a 15 év átlagában számított 56,8%-os foglalkoztatottsági mutatójával csupán Máltát, Olaszországot és Horvátországot előzte meg, az Európai Unió átlagától hazánk 7,2 százalékponttal maradt el. A hosszú távon alacsony foglalkoztatási ráta tulajdonképpen akár a gazdaság fejlődését gátló tényezővé is válhat, hiszen azt jelenti, hogy a munkaképes korosztály más országokénál kisebb hányada állítja elő a közfeladatok ellátását szolgáló állami bevételeket. Ez szükségszerűen az adó- és járulékterhet, és egyúttal a munkaerő költségének emelkedéséhez vezet, circulus viciosusként lassítva a gazdaság növekedését.

2. ábra

A 15–64 éves népesség foglalkoztatási rátája

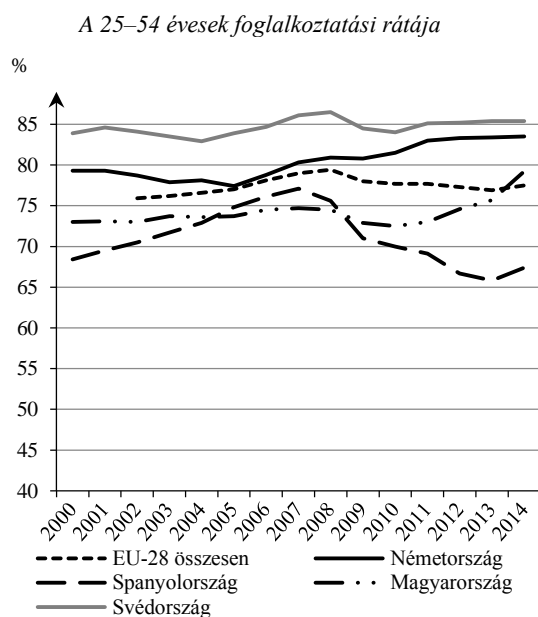

Forrás: saját szerkesztés

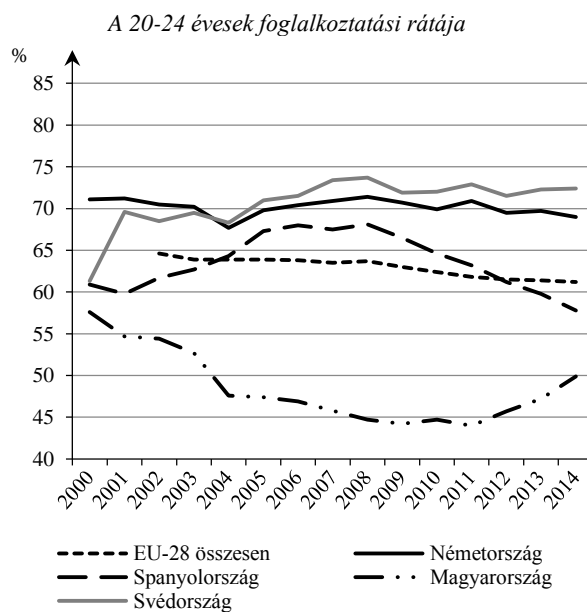
Adatok: Eurostat

A foglalkoztatottság szempontjából, és konjunkturális mutatóként is igen lényeges a legjobb munkavállalási korúnak tekintett 25-54 éves korosztály aktivitásának aránya, amely az Unió átlagában 2002 óta 1,6 százalékponttal nőtt, magas, átlagosan 77,5%-os foglalkoztatottsági szintet jelezve. Az észak-európai tagállamokban – Svédországban, Dániában, Finnországban –, az Unió-alapítók mindegyikénél, a 2008-as gazdasági válság következtében kritikus helyzetbe került Írországban és Portugáliában, a visegrádi államok közül Csehországban és Szlovákiában, valamennyi balti tagállamban, de még Romániában is kedvezőbb e korcsoport hosszútávú foglalkoztatottsági mutatója a magyarországinál.

3. ábra

4. ábra

A foglalkoztatottság változásában az egyes nemzetgazdaságok fejlettségének függvényében differenciáltan tükröződik a 2008-as gazdasági válság: a fejlett és stabil potenciállal rendelkező észak- és nyugat-európai gazdaságok esetében kisebb mérvű csökkenést követően egyenletes a korcsoport foglalkoztatottságának aránya, ami valószínűsíthetően állami beavatkozás következménye. A termelőkapacitások exportjának visszafordításával a belföldi foglalkoztatottsági szint megőrzésére törekedtek a nemzeti gazdaságpolitikák irányítói. Ezzel szemben a nyitott gazdaságokban – így az EU mediterrán, és kelet-, közép-kelet Európai tagországaiban a legjobb munkavállalási korúak foglalkoztatottságának meredek csökkenése 2013-ig tartott.

A foglalkoztatottsági arány az aktív korúak különböző csoportjaiban igen eltérő. A szabályozás működésének minősége szempontjából nem hagyható figyelmen kívül, hogyan hat az a vizsgálni tervezett terület peremkategóriáira, valamint a különleges helyzetű csoportokra. A munkaerőpiac szempontjából ez a munkaképes korú fiatalok, a legjobb munkavállalási korosztályból kikerültek, az iskolai végzettség szerinti differenciálódás és a nők foglalkoztatottságának kérdéskörét veti fel.

Európa szerte problémás a fiatalok munkába állásának kérdése. A vizsgált 15 év átlagában a 15-24 éves korosztály mindössze 35%-a, 2014-ben 32,5%-a folytatott kereső tevékenységet. E korcsoport esetében is markáns előnyt jelentett az elhelyezkedésben holland, dán, osztrák, brit, máltai, német ír, finn vagy svéd állampolgársággal rendelkezni, de a mediterrán és a visegrádi tagállamok fiataljai is nagyobb eséllyel jutottak munkához, mint a magyarországiak. A 15-24 éves korosztály elhelyezkedési esélye hazánkban 2000 és 2014 között átlagosan 23% körüli volt. 2000-ben még minden harmadik magyar fiatal dolgozott, 2011-ben csak 18%-uk tudott elhelyezkedni, és 2014-ben is mindössze 23,5%-uk talált munkát. Ezekkel az arányokkal az uniós tagállamok sorában a 24. helyre kerültünk.

A 15-24 éves korosztályon belül speciális a 15-19 éves korcsoport foglalkoztatottsága, amelyet a tankötelezettség felső korhatára a rendelkezésre álló munkalehetőségeknél fajsúlyosabban határoz meg. Így a fiatalok foglalkoztatási arányát célszerű a 20-24 évesek korcsoportjában vizsgálni. Az minden tagállamban és az Unió átlagában is lényegesen alacsonyabb, mint a legjobb munkavállalási korú népességcsoporté. Jellemzően az északi és a nyugat-európai tagállamokban azonban az uniós átlag feletti, évről évre egyenletes arányú a 20-24 éves korcsoport foglalkoztatottsága, míg a mediterrán országoknál a népességcsoport foglalkoztatottságának csökkenése a gazdaság élénkülésével nem állt meg. Hasonló a folyamat a keleti-délkeleti államokban, tehát úgy tűnik a korcsoport – a felsőfokú képzés korhatárának kitolódása mellett – a foglalkoztatottságcsökkenés egyik tartós elszenvedője. Magyarországon a 20-24 évesek foglalkoztatottsága az elmúlt 15 évben lényegesen alacsonyabb volt az Unió átlagánál. A 2012 óta növekvő tendencia ellenére is a sereghajtók közé tartozunk, a mutató értéke 2014-ben mindössze négy tagállamban volt alacsonyabb, mint nálunk.

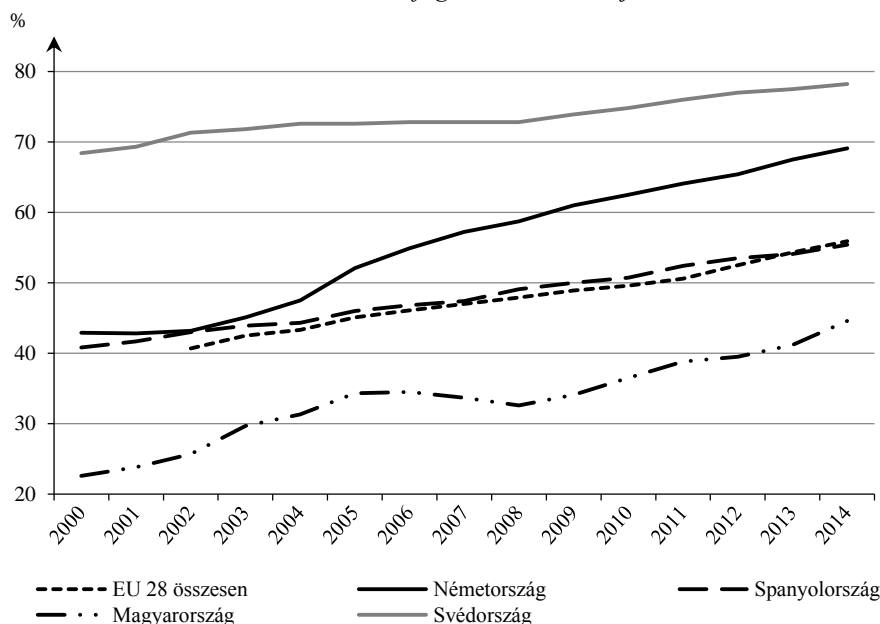
A fiatalok foglalkoztatásával ellenkező irányú folyamat zajlott az 55-64 éves korosztály esetében. Bár a foglalkoztatottság intenzitása általában alacsonyabb az aktív korúak és a fiatalok átlagánál, a tendencia egyértelműen valamennyi tagállamban emelkedő. Különösen igaz ez a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében. Ezt a szakmai tapasztalat hasznosításának munkáltatói igénye mellett valószínűsíthetően a foglalkozta-

táspolitikákban megjelenő munkavállaló-érdekvédelmi szabályok is segítik, és a nyugdíjba vonulás életkori határa szintén befolyásolja.

A fejlett északi és a nyugat-európai gazdaságokban, valamennyi balti tagállamban és a mediterrán országok közül Cipruson és Portugáliában az uniós átlag feletti volt a korosztály foglalkoztatási mutatója. A vizsgált 15 év átlagában a korcsoport magyarországi mérőszáma alapján az uniós tagállamok sorában a 26. helyet foglaljuk el.

5. ábra

Az 55–64 évesek foglalkoztatási rátája

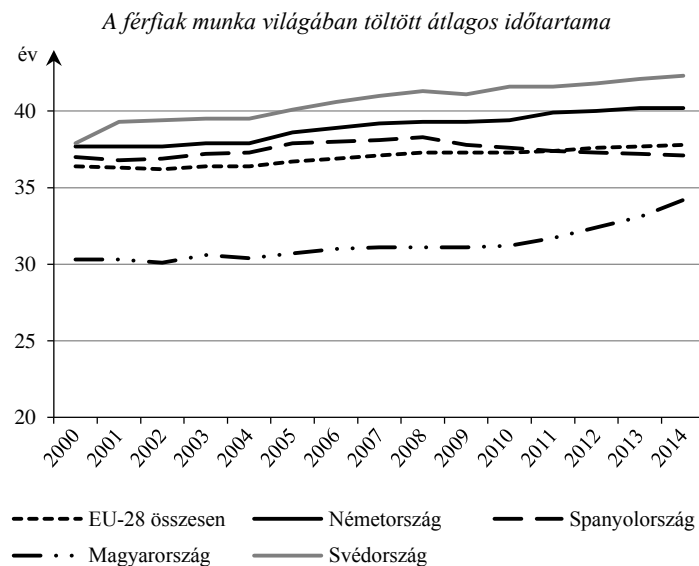

Forrás: saját szerkesztés
Adatok: Eurostat

A nők foglalkoztatottsága a megfigyelés minden vetületében alacsonyabb a férfiakénál. Ez nem csupán az egyes korcsoportok foglalkozás-intenzitása esetében van így, ezt tapasztalhatjuk a munka világában töltött átlagos időtartam vizsgálatakor is. A 2014-es adatok szerint a férfiak uniós átlagban 37,8 évig voltak aktív munkavállalók, a leghosszabb időtartamot 42,4 évet Hollandiában, a legrövidebbet, 34,2 évet Bulgáriában. A nők az Unió átlagát tekintve 32,7 évet dolgoztak, legtovább, 39,8 éven át Svédországban, legrövidebb ideig, 25,8 évig Olaszországban. Magyarországon a férfiak 2014-ben 34,2 év munkaviszonyt követően, a nők 29,4 év után távoztak a munka világából.

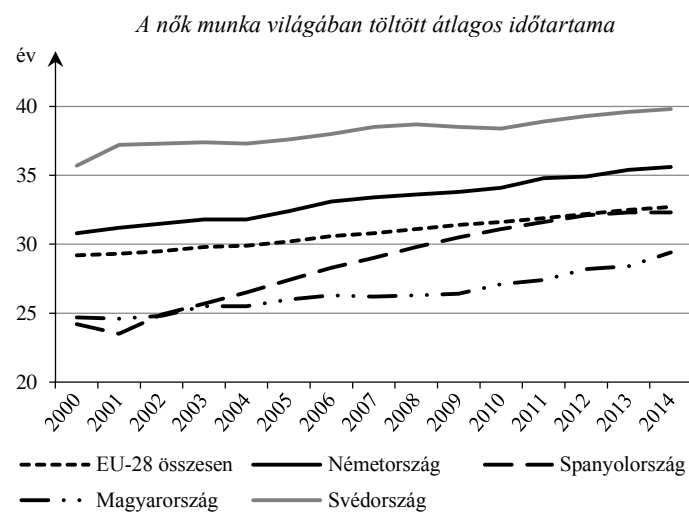
A munkában töltött időtartamot, a nemek közötti különbség átlagának változását a családban betöltött tradicionális szerepek dominanciája mellett a nemzetállami szabályozások jelentősen alakítják a foglalkoztatás- és szociálpolitika különböző eszközeivel: a nyugdíjkorhatár megállapításával, a nyugdíj melletti továbbfoglalkoztatás ösztönzésével, a gyermekvállalás támogatásával, a szociális juttatásokkal.

6. ábra

Forrás: saját szerkesztés
Adatok: Eurostat

7. ábra

Forrás: saját szerkesztés
Adatok: Eurostat

Az egyes nemzetgazdaságok fejlettségét, munkakultúráját, a társadalmi ellátórendszerek működési színvonalát mutatja, hogy a munkában töltött időszak az egyén mely életszakaszára jellemző, melyik életévében hagyja el a munka világát. E vonatkozásban sajnos sem uniós, sem nemzeti szinten nem áll rendelkezésre adat. Következtetni csupán indirekt módszerrel lehet. Az Eurostat 2001 és 2010 között – ugyan nem minden tagállam szolgáltatott adatokat, ill. az egyes években eltérő számban jelentek meg a tagállamok mutatói – nemenkénti bontásban is közölte a munkaerőpiacról kilépők életkorát. Eszerint 2010-ben az Unió átlagában a férfiak 61,7, a nők négy hónappal korábban, 61,3 éves korukban kerültek inaktív státuszba. A férfiak Svédországban 65, Németországban 62,2, Spanyolországban 61,8 évesen mentek nyugdíjba. A svédországi nők 63,7, a spanyolok 62,8, a németek 62,7 éves életkorukig dolgoztak. Magyarország utoljára 2009 vonatkozásában közölt ilyen tartalmú adatot, eszerint a férfiak 60,1, a nők 58,7 évesen váltak nyugdíjassá. Az Európai Unióban az inaktívvá válás 2001 óta a férfiak esetében 12 hónappal, a nőknél közel 17 hónappal kitolódott. Sajnos hasonló tartalmú frissebb adatközlésre azóta nem került sor.

A foglalkoztatottság mértékét meghatározó módon befolyásolja a foglalkoztatottoldali kínálat és a munkáltatói kereslet összhangja.

A foglalkoztatottság növelésére többféle munkaerőpiaci eszközt alkalmaznak az Unió tagállamaiban, amelyek működését a statisztika folyamatosan regisztrálja. A munkaerőpiaci szolgáltatások nyújtása mellett a tagállamok mindegyikében több-kevesebb eredményességgel támogatják az oktatást és a továbbképzést, közvetlenül ösztönzik a foglalkoztatást, a munkahelyteremtést, a vállalkozásalapítást, támogatást folyósítanak a munka nélkül maradtaknak, és az előrehozott nyugdíjazás rendszere is működik. Az egyes eszközök alkalmazására fordított nemzeti kiadásokat jól jellemzi azok GDP-hez viszonyított aránya. Magyarországon 2013-ban a GDP 1,12%-át (becsült adat) fordították a munkaerőpiaci politika eszközrendszerének működtetésére, ezen belül 0,12%-ot foglalkoztatási támogatásra.

5. táblázat

Az Európai Unió tagállamainak sorrendje a foglalkoztatáspolitikai eszközökre fordított GDP arányos kiadások alapján 2013-ban

Tagállam	Összes ráfordítás	Ebből: foglalkoztatási támogatás
	a GDP %-ában	
Dánia	3,364	0,397
Spanyolország	3,312	0,068
Írország	3,040	0,070
Hollandia	2,786	0,078
Belgium	2,759	0,147
Finnország	2,593	0,158
Franciaország	2,380	0,025
Ausztria	2,163	0,040
Portugália	2,140	0,088
Svédország	1,989	0,644
Olaszország	1,928	0,157
Németország	1,649	0,022

Luxemburg	1,430	0,398
Szlovénia	1,174	0,058
Magyarország	1,124	0,121
Görögország	0,838	0,049
Lengyelország	0,833	0,121
Bulgária	0,820	0,026
Horvátország	0,707	0,025
Észtország	0,675	0,019
Szlovákia	0,626	0,083
Csehország	0,542	0,039
Lettország	0,528	0,017
Málta	0,496	0,028
Litvánia	0,449	0,069
Románia	0,251	0,021
Ciprus
Nagy-Britannia

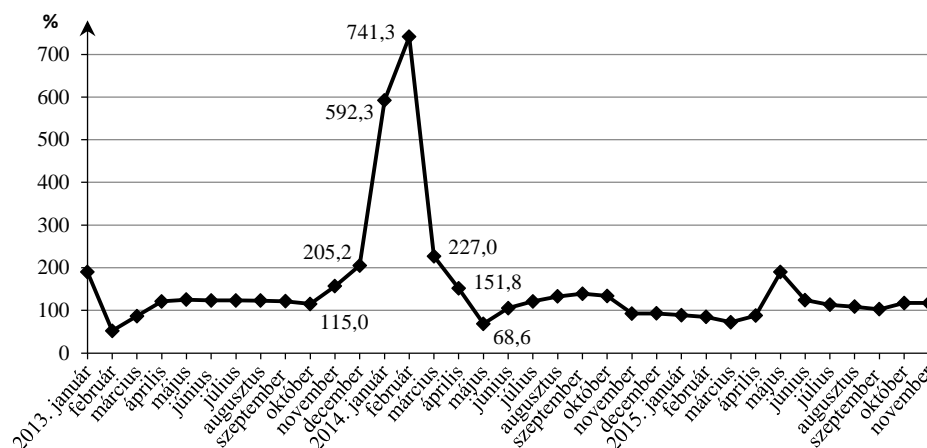
Forrás: saját szerkesztés

Adatok: Eurostat

A foglalkoztatáspolitikai eszköztára elsődlegesen a gazdaság működésének egyenlenségéből adódó átmeneti helyzetek kezelésére hivatott. Az állam feladata, hogy ezen keresztül megteremtse-átformálja-bővítse az érték-előállítás infrastruktúráját beleértve annak fizikai környezetét és emberi erőforrásait. Az eredményesség statisztikai megfigyelése azonban csak részben megoldott, a legtöbb eredmény regisztrálásának módszertana és rendszere még nem készült el. Nem valósul meg többek között, hogy az át-, vagy továbbképzésben résztvevők a valós munkaerőpiacon mennyi idő elteltével, és az adott képzettség/képesítés hasznosításával mennyi időn belül, milyen jogviszonyban és időtávban – csak a próbaidő tartamára, vagy azt követő tartós jogviszonyban – jutnak-e kereső foglalkozáshoz. Hogy a támogatással létrejött vállalkozás milyen időtávban prosperál, hogy a támogatott munkahelyek a folyósítás megszüntetésével megmaradnak-e. A kellő szakértelemmel felállított statisztikai megfigyelés ilyen esetekben elvégzi a közpénzfelhasználás célszerűségének, hasznosulásának regisztrációját, de orientál a szabályozás esetleges módosításának irányultságában is. Mint ahogy feltárja a munkaerőpiaci eszközrendszer nemkívánatos vadhajtasait, azt, hogy olykor az eszközrendszert vagy annak elemeit egyes kormányok az aktuálpolitika kampányeszközeként használják. Magyarország esetében sajnos a közfoglalkoztatás 2013 óta ilyen eszközként működik. A közfoglalkoztatottak számának előző év azonos időszakához viszonyított változásában tapasztalt 2014 első félévi irányváltás egyértelműen az országgyűlési képviselőválasztások kampányidőszakával áll összefüggésben.

8. ábra

A közfoglalkoztatottak számának változása Magyarországon, előző év azonos időszaka=100

Forrás: saját szerkesztés
Adatok: Eurostat

4. Összegzés

A foglalkoztatottság statisztikai megfigyelése a gazdasági élet számos változására és a dolgozói társadalom kérdéseire egyaránt ráirányítja a figyelmet. Megfelelő, nemzetközi együttműködéssel kiértékelte módszertan alkalmazásával összehasonlíthatóvá teszi az egyes országok eredményeit, orientál a hasonló kérdések megválaszolásában. A megbízható módszertan azonban megköveteli a szakmai függetlenség politikamentes megőrzését. Orientációs feladatának csak a valós és lényeglátó adatszolgáltatáson alapuló információk és következtetések révén képes eleget tenni, amelyhez az adathozzáférés nyilvánossága, teljeskörűsége a gazdaság és a munkaerőpiac szereplői számára elengedhetetlen követelmény.

TAMÁS KATONA

SOME ISSUES IN EMPLOYMENT AT THE APPROACH OF
STATISTICAL METHODOLOGY AND EMPIRICAL DATA

(Summary)

The basic purpose of statistics is observing, describing social-economic processes, exploring interactions by accurate, object oriented data collection and data processing. It is essential that the results of data processing and the conclusions drawn from them show a real picture, point out the areas, phenomena that are undesirable or in need of intervention for the leaders of society, the political/economic political decision makers. It is vital that the observation and analysis should not only cover a specific country's processes but they should also be suitable for comparing them with narrower and broader international environment. This is also important in relation to one of the main factors of new value creation, labour market and employment. The aim of governments is approaching full employment. This partially depends on the technical and technological development of national economies, but also on the qualification, age and geographical location structure of the available workforce.